

ОСВІТА ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ЛЮДЯНОСТІ

Сучасна система освіти в Україні аж ніяк не може бути названа «способом творення людяності». Більш за те: вона реально знелюдніє тих, хто навчається і тих, хто вчить. Всі реформи в освіті ніби слугували саме цьому: спрощення, інструменталізація, технологізація, але під гаслами «гуманітаризації» та «гуманізації».

Причин такого стану – багато. Серед найістотніших можна виокремити дві: по-перше, система освіти у своїй інституалізованій формі так чи інакше орієнтується на так зване «соціальне замовлення», яке суто об'єктивно впливає з інтенцій буржуазного соціуму (у межах якого людяність як така існує суто у перетворених формах і взагалі витісняються на периферію).

По-друге, система освіти відверто нехтує здобутками високої філософської класики, а тому приречена користуватись поверхневим мисленням, навіть не відаючи про дійсну культуру мислення. Обернути освіту у бік власне творення людяності без культури мислення практично неможливо. Але слушною видається наступна теза: протистояти знелюднювальним тенденціям сучасної цивілізації повинна саме освіта. Проте така освіта, яка «відповідає своєму поняттю» (Гегель), своїй всезагальній сутності, природі і призначенню. Освіта, яка вміє адекватно, з розумінням суті справи, працювати з ідеальними формами і, врешті-решт, володіє теоретичним розумінням природи ідеального як такого. Тоді вона постане як власне ідеальна освіта, така, що здатна зберігати, відтворювати і творити людяність. А нинішня освіта, на жаль, сповідує «концепцію» соціалізації, жодним чином не будучи стурбованою істотним змістом цього «концепту».

Варто вслухатись у роздуми Г.В. Лобастова: «Так звана соціалізація індивіда і є не що інше, як доведений до виразності прояв структури, взаємозв'язку і взаємозалежності її елементів в структурі людської суб'єктивності (душі) – з тим, щоб індивід міг орієнтувати свою поведінку всередині розшарованого і розчленованого суспільного буття – у контексті спілкування з індивідами, що представляють елементи цієї структури. Щоб міг усвідомлювати і отримати навик руху всередині інституалізованих форм, професійних етик, корпоративних правил та інших кривлянь у даному місці і в даний час в просторі соціального буття. Зрозуміло, ця соціалізація спрямована не тільки на формування навички, а й, в першу чергу, на внутрішнє визнання індивідом усталених форм – як легітимних, так і девіантних» [1, с. 406].

На наше переконання, метою освітньої діяльності має бути не горезвісна «соціалізація» (тобто адаптація індивіда до умов існуючого відчуженого соціуму), і не «знання, вміння і навички», а гармонійний розвиток особистості як такої. Більш високої мети як у людській історії, так і в безмежному універсумі бути не може.

Проте істинний спосіб введення індивіда у форму особистісного буття для практичної та теоретичної педагогіки й досі залишається незрозумілим, оскільки вона свої роздуми не доводить до рівня поняття, нехтуючи досвідом класичної філософії, орієнтуючись на формально-логічне тлумачення мислення і будучи нездатною вийти на суто діалектико-логічний рівень осмислення реальності. Що ж «працює» на особистісний розвиток?

«Особистість – це відокремлене буття суспільно-історичної культури, тому вона містить в собі всі її загально-необхідні форми і способи буття. І тільки. Ніяка “інформація”, ніяке абстрактно-емпіричне знання в особистісний склад буття не входить. Подібно до того як “багатознайство розуму не навчає”, це багатознайство не робить і особистістю. Тому не все, що вбирає дитина, працює на її особистісний розвиток. Але тільки те, що забезпечує розуміючу здатність – як здатність універсальну, як здатність здійснення свободи, як здатність визначати себе істинними формами буття. І тільки така позиція може протистояти як в собі, так і в складі суспільного буття будь-якій фальші, всім тим зламаним, половинчастим і паліативним формам, проти отрути яких практична педагогіка кожен раз шукає протиотруту. Сказати, що таку загальну педагогічну форму знайти (виробити) легко, було б необачно. Але ще складніше зробити її способом роботи кожного педагога» [1, с. 415].

Отже, найістотніше у навчанні та вихованні – не просто забезпечити високий рівень самореалізації (про що пишуть навіть щирі прихильники «особистісно орієнтованої педагогіки»), а сформуванню здатність визначати себе істинними формами буття. Безумовно, до таких форм відносяться Істина, Добро і Краса. Шлях до освоєння цих форм – входження індивіда у всезагально-універсальні, «чисті» форми суспільно-культурної діяльності, форми спілкування, які позбавлені зовнішньої доцільності. Подібні всезагальні форми відповідно несуть у собі серйозний логічний потенціал, оскільки «істинні форми – це такі форми, які здатні співвідноситися з будь-яким матеріалом, будь-який зміст утримувати в собі, не співпадаючи, однак, прямо і безпосередньо з ним. Точніше: універсально-всезагальна форма як форма буття особистості вміє виявити в складі дійсності її об'єктивно-істинний момент і тому з ним співпасти безпосередньо, і вміє побачити там момент, прямо їй протилежний. Тому вона не боїться дійсності, остання прозора для її ума» [2, с. 58].

Нормальна (істинна) освіта повинна протистояти буржуазній соціальній дійсності: «Що б школа не формувала в особистості, вона зобов'язана добре розуміти життя самої дійсності, дійсності в її сутнісних визначеннях, щоб співвідносити свої зусилля з її глибинним рухом, – незалежно від того, чи збігаються ці зусилля з останнім чи вона (школа) ставить собі деякі відмінні від пануючої форми буття цілі. А у тому випадку, коли школа змушена працювати в протиріччі з дійсністю, знати цю дійсність вона повинна багаторазово краще, бо зобов'язана їй протистояти» [2, с. 71].

Реальна сучасна дійсність постає вкрай ураженою соціальним поділом праці, саме таким, що розщеплює саму людину, її сутність, її здібності. «Якщо в матеріально-практичній діяльності в силу об'єктивних історичних обставин поділу і взаємного опосередкування діяльностей вузька професіоналізація виявляється річчю необхідною і тому історично виправданою, то в справі педагогіки цей «професійний кретинізм» виявляється «м'ясорубкою», в яку потрапляє душа учня, що перебуває у становленні. Тому що образ учителя (вихователя) для учня уособлює не тільки культуру історичного буття, а й реальну структуру відносин в суспільстві» [1, с. 405-406].

Таким чином, освіта за своєю природою має усі можливості бути формою творення людяності, адже це стосується самої її глибинної сутності. Їй, освіті, просте треба прийти до тями, отямитись, увійти у своє «поняття», раз за разом скидати з себе відчужені, перетворені, знелюднені, інституалізовані форми. Навчитись, врешті-решт, адекватно працювати з категоріальними формами свого руху та осмислення, не вигадувати з позицій «здорового глузду» якусь особливу «людяність», ототожнюючи її з «гуманізмом». А самою від початку до кінця – бути людяною, що означає: орієнтуватись на істинні форми буття й водночас – на істинні форми введення цих істинних форм у склад людської суб'єктивності. Питання, на наш погляд, є надзвичайно серйозним: адже інші форми збереження, відтворення та творення людяності, окрім освіти, на горизонті сучасної цивілізації не відстежуються...

Література

1. Лобастов Г. В. Диалектика разумной формы и феноменология безумия / Г. В. Лобастов. – М. : Русская панорама, 2013. – 560 с.
2. Лобастов Г.В. Философские, психологические и педагогические проблемы формирования личности: Монография / Под общей редакцией доктора философских наук Н.В. Гусевой. – Усть-Каменогорск, 2014. – 247